

Miskolczi Ambrus

Emil Cioran útnak indul

(Fejezetek egy készülő monográfiából)¹

Bevezetés: a professzori „gyilkos kompetenciá”-ról. Cioran fogalomává vált, mítosza van. Írónak nevezte magát, de annak is rendhagyó, nem hagyományos szépirodalmat művelt, miközben szépíró volt. Esszéista (ellen)filozófus és (ellen)moralista. Sok példa akad arra, hogy valaki nem anyanyelvén tesz szert világhírré az írástudók világában. Viszont olyan esetről nem tudni, hogy valaki anyanyelvét szenvedélyesen és látványosan megtagadja. Márpedig Emil Cioran ezt tette. 1946-tól 1989 decemberéig – tüntetően – nem volt hajlandó románul beszélni, csak bizalmas körben, franciául írt, haza is, testvérének, barátainak – bár románul is olvasott; miközben hazátlannak minősítette magát. Élete jól szerkesztett forgatókönyvnek tűnik, a színeváltozások egymást követik. Spontán lázadás a világ ellen, majd fasisztoid politikai elkötelezettség vállalása, végül annak megtagadása, ami kíváncsiságot gerjesztő magatartással társult, egyfajta manzard-romantikával: Cioran, a nagyvárosi remete Párizs szívében, az Odéon mellett, a bérház tetőterében, költői rendetlenségben virraszt... És erről album is készült. A francia Cioran pedig már olyan hírnévre tett szert, hogy világnyelveken adják ki fiatalkori román könyveit. Első könyve, az 1934-ben megjelent *A kétségbeesés csúcsain* japánul is megjelent. 1995-ben a Gallimard Kiadó majdnem kétezer oldalas kötetbe foglalta Cioran öt ifjúkori román és tíz francia könyvét.² Olyan ez, mint egy végrendelet, hiszen mire megjelent, immár súlyosan beteg szerzője távozott az élők sorából. A borító enyhén giccses illusztrációján – nyilván kéziratot jelképező – fehér árkusokat jó minőségű madzaggal kötöttek össze, legalább tizenötször, és ezen a tekercsszerűen meghajtott kéziraton egy fotó, minden gondosan úgy beállítva, hogy árnyékuk is jól érvényesüljön. A címlap belzetén a kiadó arról tájékoztat, hogy a ciorani elv jegyében, csak a szerző szövegét közli, és ezt nyomtatékosítja egy kis idézet is: „Egy mű magyarázata rossz vagy haszontalan, mert minden, ami nem közvetlen, nem ér semmit.” Cioran végrendelete: ez az ő könyve, ezt vállalja múltjából. Ilyen szeretett volna lenni, minden mást felejtünk el. Pecsétet ütött múltjára. Bár a képen a kéziratot összefűző madzagot nem kötötték bogra, hanem jól összecsavarták, mint valami gordiuszi csomót. Hiába ugranak neki karddal, kicsorbul. A Cioran-irodalom a csomó oldásáról szól, pontosabban arról, ahogy a ciorani csomót jobbról és balról egyaránt vagdossák, miközben a cioranizálók egymást is szabdalják. A vasgárdisták maguknak vallják, és idézik azt, ahogy hajdan a mártírhalált halt vezért, Codreanut magasztalta. Az interneten látható egy kép, amelyen a felirat szerint Cioran és Codreanu együtt szerepel, méghozzá zöld ingben, kereszt-

¹ A dolgozat az OTKA 85962 sz. pályázatának keretében készül.

² Cioran: *Œuvres*, Paris, 1995

szíjjal.³ Csalás! Nem Ciorant láthatjuk rajta, hanem Nicolae Constantinescut, aki meggyilkolta Ducát. Az internetes kép egy korabeli fényképről készült, pontosabban onnan vágta ki. Az eredeti képeslapon hat személy látható.⁴ Így hivalkodnak Ciorannal, és állnak bosszút rajta, mert később megtagadta a Vasgárdát. De amikor a baloldali szellemi örökséget vallók közzétették ezt a bizonyos Codreanu-cikket, hívei – az újmandarinok – között is felháborodást váltott ki.⁵ Cioran ugyanis szimbólum lett, a román tehetség szimbóluma, mert a rendszerváltozás viszontagságai közepette ott is szükség volt új apafigurákra, és ezt nem igazán vállalta, bár apja halála után a családban – igaz, párizsi messzeségből – egyre inkább ő vette át ezt a szerepet.⁶ Szükség volt továbbá a múlt és jelen közötti folytonosság újrafogalmazására, és ebből a párizsi remete is kellő távolságból, interjúkkal és könyvei kiadásával kivette a részét. 1989 után románul is megszólalt, tv-interjút adott. Aztán amikor súlyos betegség sújtotta, akkor állítólag németül beszélt, pedig ilyenkor az ember anyanyelvéhez tér meg, és mintha neki a német lett volna a filozófiai anyanyelve, hiszen először a német filozófiában mélyült el, aztán a náci Németországban érezte jól magát. Végül románul káromkodott és Lear királyként őrjöngött – mint élettársa emlékezik.⁷

A francia Cioran élete a rejtőzködés és az írói foglalkozással járó önkultusz, kegyetlen makacs és néma küzdelem volt. Állandóan úgy nyilatkozott múltjáról, hogy abból sok mindent feledtetni akart, és nyilván felejtetni is. A beszédes elhallgatás és felejtés, vagy inkább a feledtetés dialektikájának egyetlen győztese és vesztese lehetett, ő maga: Cioran. Hiszen aki rejtőzködik, annak titkait óhatatlanul nagyító alá veszik. Az ún. tudomány – legyen az irodalomtörténet vagy eszmetörténet – belső logikájából következik ez. Fontoskodás, szadizmus, kíváncsiság és erkölcsi érzés egyaránt erre ösztönöz. Érezte és tudta ezt ő is, mindenkinél jobban. Ezért is kérdés: hogyan közeledjünk életművéhez, amikor annak egy részére ő maga ütött pecsétet? Vagy legalábbis akart.

Jellemző, amikor 1990-ben Dan C. Mihăilescu felrótta Ciorannak, hogy egyes írásait csak megcsonkítva engedi megjelenni, holott ezzel tönkreteszi a mű belső architektúráját, nem is beszélve a romániai igazságszomjról, a Mester kitért: „Igen, de a mások igazságát ne a mai igények szerint találják.” Ebben csak egyetérthettek, felhozva még azt is, ahogy a Führer Wagnerre és Nietzsche-re hivatkozott. „Látod? – mondta Cioran –, könnyű egy fél évszázados radikális megnyilvánulást előszedni, hogy valakit ma tönkretegyél. Nem igazságos. És jogom van ahhoz, hogy 1990-ben ne engedjem meg valamennyi 30-as évekbeli megnyilvánulásomat közölni, más idő járta akkor, más idő járja ma.”

³ <http://miscarea.net/profilul-capitanului.htm>; http://www.fgmanu.ro/Personalitati/Cioran_E.html; <http://victor-roncea.blogspot.hu/2009/01/procesul-manuscriselor-lui-emil-cioran.html>; <http://www.miscarealegionara.org/emil-cioran-profilul-interior-al-capitanului/>; <http://www.rondoni.ch/busoni/cioran/cioran.html>

⁴ Roland Clark: *European Fascists and Local Activists: Romania's Legion of the Archangel Michael (1922–1938)*, University of Pittsburgh, 2012, 282.

⁵ *Ideea care ucide*, szerk. Constantin Petculescu, Alexandru Florian, București, 1994

⁶ Valentin Protopopescu: *Cioran în oglindă*, Buc., 2003

⁷ Mattheus: *Cioran*, 282.

És még hozzátette: „Megmondom, ami most a mi generációkkal történik, ez az egész kérdés Nae Ionescuval [a bukaresti egyetem filozófiatanárával, aki a Vasgárda fő ideológusa lett], ezek mind kényes és veszélyes kérdések. Nagyon gondosan kell mindent megérteni.”⁸ Aztán, miután megjelent a kis válogatás Cioran ifjúkori írásaiából,⁹ többek között a ma problematikusoknak tartottakból is, amelyeket nem is vettek be a következő, már bővebb válogatásba,¹⁰ az érintett szerző a következő cédulával reagált: „Soha nem tudja meg, milyen kétségbeesésbe taszított Önnek egy-két engem érintő megjegyzése. Jobbat érdemelnék, úgy tűnik nekem. Múltam méltó lenne némi felejtésre, úgy tűnik nekem [/] Szívélyesen maradok [/] Cioran”¹¹

Cioran tehát a jelen irodalomtörténetében akart maradni, holott ezt kifejezetten lebecsülte. Önmagához következetesen, akiben tehetséget látott, óvta a történelemtől és irodalomtörténettől. „Kár, hogy értelmi és érzelmi fogékony-ságot olyan dolgokban merítet ki, amelyeket mások is megtehetnek” – írta 1934 januárjában Ecaterina Săndulescu, nagyszebeni gimnáziumi tanárnőnek.¹² Az irodalomkritikában semmiféle „magasabb irányultságot” nem látott. „Az irodalomkritika az embert saját perifériájára viszi” – írta ugyancsak említett levelezőpartnerének fél évvel korábban. És nem múltó ötleteket vetett papírra Cioran. Első francia művében – 1949-ben – bővebben kifejtette, miért gondolta ezeket hajdan:

„Nem ítéltük el eléggé a XIX. századot, amiért olyannyira fölkarolta a szövegmagyarázók, az olvasógépek hadát, a szellemnek a Professzorban megtestesülő eltorzulását, aki mintegy jelképe lett a civilizáció hanyatlásának, az ízlés eldurvulásának, annak, hogy a robot fölébe kerekedett a szeszélynek.

Kívülről szemlélni mindent, rendszerbe foglalni a kimondhatatlant, semmivel sem szembenézni, mások szempontjait lajstromozni... Egy műnek valamennyi kommentárja rossz avagy felesleges, minthogy mindaz, ami nem közvetlen, érvénytelen.

A professzorok egykor kivált a teológiára vetették rá magukat. Annyi mentességük legalább volt, hogy az abszolútumot tanították, hogy csak Istennel foglalkoztak; napjainkban azonban már semmi sem menekülhet gyilkos kompetenciájuk elől.”¹³

Alapvetően egyet lehet érteni Ciorannal. De mit tehet a történész, ha nem mást, mint ezt „a gyilkos kompetenciá”-t fejleszteni. Cioran ügyesen összemosta a kompetenciát a denunciációval, és közben félt, amikor ezeket írta. Hiszen

⁸ Dan C. Mihăilescu: *La Paris, cu silogismele amărăciunii*, România literară, 1990. dec. 6. 49. sz.

⁹ Emil Cioran: *Revelațiile durerii. Eseuri*, szerk. Mariana Vartic – Aurel Sasu, Cluj, 1990

¹⁰ Emil Cioran: *Singurătate și destin*, szerk. Marin Diaconu, Buc., 1991

¹¹ Ezen az úton köszönöm meg Dan C. Mihăilescunak a levél rendelkezésemre bocsátását. Eredeti szövege: „Vous ne saurez jamais dans quel désespoir m’ont plongé certaines de vos remarques r mon sujet. Je mériterais mieux, me semble-t-il. Mon passé était digne d’un peu d’oubli, me semble-t-il (/) Bien cordialement (/) Cioran,„

¹² Megköszönöm a bukaresti Román Irodalmi Múzeumnak (Muzeul Literaturii Române) Cioran leveleinek a rendelkezésemre bocsátását.

¹³ Cioran: *A bomlás kézikönyve. Aforizmák*, ford. Réz Pál, Bp., 1990, 16–17.

néhány sorral odébb megvallotta: „Hihetetlen, hogy egy majdani életrajz lehetőségének tudatában senki sem mondott le róla, hogy élete legyen.”¹⁴ Milyen volt tehát az ő élete? De nemcsak ez az aforizmája vonja magára a fürkésző figyelmet. A következők további finomító kérdéseket is sugallnak: „Az eszmék története magányos emberek gyűlölködéseinek története.” Milyenek az ő gyűlölködései? És milyen bosszút állt saját életéért? Hiszen ő maga figyelmeztet: „Óvakodj attól, aki hátat fordít a szerelemnek, becsváagnak, társadalomnak. Bosszút fog állni, amiért lemondott róluk.”¹⁵ Hogyan mondott le minderről Emil Cioran? És hogyan állt bosszút?

Mindezt némileg még „kényessé” teszi Cioran hajdani és mai romániai megítélése. 1959-ben cikket írtak ellene – a gondosan meghurcolt és megalázott – Lucian Blagával, aki korábban még egyik darabját is megküldte neki, most pedig lebohócozta.¹⁶ És nemcsak a negyvenes évek kommunista bélyegezték meg mint fasisztát, ill. vasgárdistát vagy legionáriust. Még az 1970-es évek derekán is az irodalomtörténet a legionárius publicisztika élenjárói között tartotta számon.¹⁷ Egyik véresszájú publicista szerint „rosszabb, mint Sulzer és Rösler” – az első a XVIII. század végén, a második a XIX. században vitatta a római, ill. dáko-román kontinuitás tanát –, és egyszerűen „pszichopata, aki a román történelmet ostoba paradoxonokba csomagolva forgalmazza”.¹⁸ Az 1980-as évek második felében azonban megkezdődött a rehabilitálása, pontosabban a megnyerése. Kezdték közölni írásait, és francia könyveiből egy olyan szakavatott válogatást adtak ki, amelyet ő maga is alaposan átnézett.¹⁹ 1989 óta azonban valóságos Cioran-reneszánsznak lehettünk tanúi Romániában. Minden egyes régi könyve kiadása eseményszámba ment. Mintha Európa és Románia egymásra találását ünnepelnék. És ki merete volna akkor vállalni az ünneprontás kockázatát? Azóta már többször is megtörtént, és még hozzá okosan, mert például egy kötetbe foglalták a sok szidalmat és dicséretet, amellyel Ciorant élteben elhalmozták.²⁰

Ezt a dolgozatot 1995-ben már nagyjából megírtam,²¹ de nem tettem közzé, mert taszított a ciorani vasgárdista múltat feszegető irodalom denunciációs

¹⁴ Uo., 17.

¹⁵ Uo., 7.

¹⁶ Lucian Blaga: *Isvoade*, Buc., 1972, 100.

¹⁷ Dumitru Micu: „*Gîndirea*” și *gîndirismul*, Buc., 1975, 968.

¹⁸ Eugen Lozovan: „*Cioran postum*”, *Stindardul*, 1973–1974, 126. sz.

¹⁹ E. M. Cioran: *Eseuri*, szerk. Modest Morariu, Buc., 1988

²⁰ *Pro & contra Emil Cioran*, szerk. Marin Diaconu, Buc., 1998

²¹ A témába vágó dolgozataim: „*A távoli barát*”. E. M. Cioran – Constantin Moica. *L’ami lointain*. Paris–Bucarest, Paris, 1991, Holmi, 1993. 6. sz. 894–897. = *Lupta de aproape a unor „prietenii îndepărtați”*. (Pe marginea corespondenței dintre Emil Cioran și C. Moica) *Itinerarii istoriografice*, szerk., Gabriel Bădărău, Iași, 1996, 553–558.; *Cioran antimioritikus lázadása. Szomszédaink között Kelet–Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára*, Bp., 1993, 379–392.; *A bukás stratégiái: önkultusz – énkultusz. Szélgjegyzetek egy készülő Cioran-monográfiához*, 2000, 1995. 8. sz. 48–60.; *Cioran bizalmaskodó és bizalmatlan bizalmas jelentések tükrében* (Stelian Tănase: *Cioran și Securitatea*. Iași, Polirom, 2010, 357 l.) *Nagyítás*, 2010. II. évf. jún. 30. 26. sz. 22. Mindezek a dolgozatok a következő könyvekben

jellege. És ez a denunciációs jelleg addig maradt meg, amíg sokan – kegyeletből vagy más meggondolásból – a vasgárdista múltat tabunak tekintették. Ma már nem tabu. Bemutatása alkalom arra, hogy jobban lássuk, mit jelent a szélsőségek kísértése. És erről keményen lehet vitatkozni. Egyik hajdani híve, miután megírta a maga könyvét a Vasgárdáról, fel is idézte Cioran egyik aforizmáját: „Nem szeretni az életet a legnagyobb bűn”, és érdemének tudta be, hogy felvetette a kérdést: „És ki a felelős ezért a bűnért?”²²

Közben egyszer Nagyszebenben találkoztam Cioran fivérével, Aurelrel, akitől megkérdeztem, amit akkor sokan: igaz-e hogy vasgárdista volt? Nyilván sokan megkérdezték, mert kissé ingerülten és szenvedélyesen válaszolt: „Emil nem, de én igen. Nála csak múló szenvedély volt...” Viszont élete végéig rettegett, hogy ezt a szenvedélyt kijátsszák ellene, kampány tárgyává válik. Aurel viszont keményen bűnhődött gárdista mivolta miatt, először bebörtönözték, majd a világháború alatt abba a büntetőegységbe került, amely azokból a vasgárdistákból állt, akik inkább vállalták az első vonalat, mint az otthoni internálást és börtönt, aztán 1945 után ez sem maradt el. A büntetés viszont csak megerősítette a kemény hiedelmeket. Aurel Cioran egy percig sem bánta meg elkötelezettségét, nem mentegette a Vasgárdát, rögtön eszébe jutott a király zsidó szeretője, és visszatekintve is képtelenségnek tartotta a királyi magatartást. A király és zsidó szeretője a romlottság szimbólumaként élt az emlékezetben. Romlottak is voltak a maguk módján, a király az államra isont alárendelte saját szexuális szenvedélyének, a szerető kötelességét teljesítette, és egyébként nem érdekelte a zsidók sorsa. Aurel egyébként némileg besorolt a Cioran-apológiába, mert korábban keserűen tette szóvá, hogy „Luț [= Emil beceneve, eredete: Emilut] elárulta a Mozgalmat” – mármint a Vasgárdát.

Cioran mindent és annak is az ellenkezőjét már elmondta magáról. Állandóan rejtőzködött és állandóan kitárulkozott. Nietzscheben azt is becsülte, hogy mindent csodálatosan el tudott rejteni. És habár ő – 1984-ben egyik riportjában – úgy nyilatkozott, hogy nem ezt teszi, hangsúlyozta: „Mégis egy írónak ravaszkodnia kell, álcáznia kell mániái és gyötrelmei eredetét és hátterét. Hiszen a gondolatokat kompromittálja, ha felfedi, hogy honnan jönnek; lealacsonyítja azokat.”²³ Ugyanakkor ő maga fedte fel gondolatai forrását, és ez a forrás nem más, mint ő maga. Pontosabban: az ő énje. Ez az én volt és maradt ihletének és kultuszának igazi forrása. Cioran életének és eszméinek a története énjének története. Ez az én valami mély azonosság állandó változásban.

A Cioran-értelmezések – sok vonatkozásban – megerősítik Cioran állítását az irodalomkritikáról. És emellett Jean-François Revel ama panaszos állítását is, hogy Ciorant csak az ő idézeteivel tudja magyarázni. Ez egyébként nem

módosított formában megtalálhatók: *Eszmék és téveszmék. Kritikai esszék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről*, Bp., Bereményi Kiadó, 1994; *A modernitás útjain és tévútjain*, Bp., Lucidus, 2013; *A szabadság ára. Archaizmus és modernizmus a magyar és román kulturális és politikai térben*, Bp., Eötvös Kiadó, 2013; *A pásztor bölcsessége*, Kolozsvár, 2013

²² Victor Ișac: *O istorie obiectivă a Mișcării Legionare. Testament moral politic* [Deva, 1998] 12.

²³ *Convorbiri cu Cioran*, Buc., 1993, 110., Vö.: Mariana Sora: *Cioran jadis et naguère*, Cioran: Entretien à Tübingen, Paris, 1988, 92–93.

baj, mert a Cioran-exegézis olykor a fárasztó és bombasztikus semmitmondás magasiskolája. Példa arra, miként próbálják felülmúlni azt, amit felülmúlhatatlannak vélnék. Ami Ciorannál éleslátás és feszültség, az exegétáinál gyakran homályos és lagymatag. Ami Ciorannál rejtélyes, a magyarázatokban érthetlenné válik. A megemlékezés legvégső szakasza: az ünneplés kínos és intézményesített unalma. Meg is jegyezte az egyik exegéta az 1990-i resinári nemzetközi Cioran-konferencia alkalmával, hogy célszerű lenne a radikális értelmezés, mert Ciorant Nyugaton keveset magyarázzák, és mellőzni kellene az ünnepélyességet, ami csak megmosolyogtatná az ünnepeket.²⁴ Csakhogy amikor megszületett a radikális – ügyési – értelmezés,²⁵ akkor a mosolygásra harag következett, heves és dühödtt vitacikkek egész sora. Közben Cioran faszizmusa higgadt elemzés tárgyává vált.²⁶ Mára a forró téma szerencsére kihűlt. Jól jelzi ezt, hogy a *L'Herne*-ben legionárius cikkei egy részét franciára fordították.²⁷ Ami miatt még tíz éve véres veszekedésbe lehetett volna bonyolódni, az mára az unalomba és közönybe fulladás felé tart. Cioran irodalomtörténet. Kötete jelent meg a „La Pléiade” sorozatban.²⁸ Van Cioran Intézet,²⁹ és vannak internetes Cioran-portálok.³⁰ Dracula és Ceaușescu után Cioran a legismertebb román szerző a világban. Talán azért, mert egyetlen témája volt mindig: ő maga, és ennek az énnel való rezdüléseiben sokan magukat keresik, vagy az elérhetetlen példát, az emberét, aki a világba vetett én bajait szavakba foglalja. Mindent felfed, és mégis őrzi a titkát. Cioran tettetés és valóságos őszinteségével hatott. Betegségeinek története talán érdekesebb, mint eszméié.³¹ A legionáriusok egyik idolya ma világidol.

Az írástudók felelősségének kérdése azonban egyre aktuálisabb, annál aktuálisabb, minél felelőtlenebbek vagyunk. Viszont ne gondoljuk, hogy az írástudók alakítják a történelmet. Ők csak társutasok. Életük, műveik ezért tanulságos, anélkül hogy lépten-nyomon erkölcsi vagy történelmi ítéleteket hoznánk. Az események leírása, a gondolkodás struktúráinak a feltárása, a különböző magatartásformák rekonstruálása többet mond, mint a moralizálás, az utólagos felelősségre vonás és megbélyegzés. Amikor mások fölött ítélezünk, magunk fölött is ítéletet mondunk.

A paradicsomtól „A kétségbeesés csúcsai” felé. Emil Cioran 1911-ben született – Nagyszeben mellett – Resináron, többezres létszámú román faluban, amely a maga módján városias vonásokat hordozott. Apja, Emilian Cioran ortodox lelkész. Anyjáról – Elvira Comaniciuról – elterjedt a fáma, hogy ma-

²⁴ Mihaela Cristea: *Experiența inițiativă a exilului*, Buc., 1994, 143.

²⁵ Alexandra Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco. L'oublié du fascisme*, Paris, 2002

²⁶ Marta Petreu: *Cioran sau un trecut deochiat*, Cluj, 1999., ua. Iași, 2011; Mara Magda Maftai: *Cioran și utopia tinerei generații*, Buc., 2009

²⁷ Cioran, *L'Herne*, 2009

²⁸ Cioran: *Œuvres*, szerk. Nicolas Cavaillès, Aurélien Demars, Paris, 2011

²⁹ <http://cioran.ulbsibiu.ro/index.html>

³⁰ <http://digilander.libero.it/ant.digennaro/sitocioran/vita.htm>; <http://emcioranbr.wordpress.com/>; <http://www.cioran.eu/>

³¹ Marta Petreu: *Despre bolile filosofilor. Cioran.cut deochiat*, Cluj, Iași, 2008

gyar bárónő, akit szülei kitagadtak, mert román pópához ment volna férjhez. (A svájci sajtóban pedig egyszer arról írtak, hogy a papa a magyar báró.³²) Hogyan keletkezett a hír – ezt maga Cioran sem tudta, mint ezt művének egyik legkiválóbb szakértője, Dan C. Mihăilescu jelezte nekem. Van, aki azért fogadja el, hogy lehet valami a magyar „beütés”-ben, mert a románokról kritikusan írt. Más szóval az öngyűlölet forrása a magyar mama. Megvallom, én nem ezért adtam ennek a magyar arisztokrata leágazásnak némi esélyt. Hanem éppen a párizsi remetéhez közel kerülő filozófus, Gabriel Liiceanu tévedése vezetett félre, engem és másokat. Ő ugyanis azt állította, hogy anyja apja, aki alsó-venicei (Fogaras megye) jegyző volt, szolgálataiért báróságot kapott.³³ Márpedig ilyen báró nincs. Viszont báró Kemény Simon, aki 1870-ben született, a világháború után kitagadta lányát, mert annak férje, Iosif de Fay lelkesen csatlakozott az új román rendszerhez, és fia, Ștefan J. Fay aztán – az irodalmi közepszerűség egyik kiváló képviselője – kultúra és nyelv révén vallotta magát románnak, és védelmezte a Hazát a befeketítő ellenségtől.³⁴ Többek között Cioranra is gondolhatott. Az anya báróságát viszont Aurel Cioran is vallotta; mondta is, otthon is időnként így nevezték anyjukat. Akkor sem hittem, de hallgattam. Miután a régi Fogaras-vidék társadalmával jómagam is foglalkoztam,³⁵ úgy véltem, lehet, boér családról van szó. 1623-ban egy Comaneciu Bethlen Gábortól kapott boérságot. Gondoltam, a báróság legendájának eredete abban rejlik, hogy valaki összetévesztette a boért a báróval, hiszen a latinos boer ragozott alakja már jobban emlékeztet a báróra, különösen a tárgyeset: boeronem. Csakhogy egy helytörténeti monográfiából kiderült, Resináron mindenkinek volt ragadványneve. Elvira Cioran a bárónőt kapta.³⁶

A családi légkör kifejezetten nemzeti volt. Apja kisebb-nagyobb helytörténeti cikkeket írt és közölt. A lelkész különben is a román világ karizmatikus figurája volt, Andrei Mureșanu 1848-i nemzeti dala: az Ébredj román! népvézére. Ebben a szent sereg élén ott állnak „a papok keresztrel az élen”. Az érem másik oldala, hogy a papok fiai nemegyszer fellázadtak a papi mesterség formalizmusa ellen. Lucian Blaga apja ezt már maga megtette, amikor a templomban David Strauss Krisztus istensége ellen írt könyvét olvasta. De míg Blaga még beiratkozott a teológiára, Emil Cioran az asztali imádságot is úgy kerülte, ahogy tudta. Pedig apja igazán híven szolgált. Esperes is lett. Megértő, bölcs ember lehetett. 1992-ben így emlékezett Cioran: „Apám és anyám sokat szenvedtek. Már kis-koromban tudtam ezt, amikor megkezdődött az ima, eltűntem, elrejtőztem a konyhában, vagy ahol tudtam. Apám észre is vette, hogy kerülöm az ilyen alkalmakat. De látván szüleim szenvedéseit, azt kérdeztem magamtól, mire jó a hit,

³² Liiceanu: *Cearta cu filozofia*, Buc., 1992, 157.

³³ Gabriel Liiceanu: *Itinerariile unei vieți: E. M. Cioran. Apocalipsă după Cioran*, Buc., 1995, 10. A könyv két részből áll. Az első életrajz, a második beszélgetés. A francia változat fordítás románból, szép képekkel. *Itinéraires d'une vie: E. M. Cioran*, Paris, 1995

³⁴ Ștefan J. Fay: *Caietele unui fiu risipitor*, Buc., 1994

³⁵ Miskolczy Ambrus: *Teleki László szereplése a reformkori Erdély politikai életében*, in: *Teleki és kora*, szerk., Praznovszky Mihály és Rozsnyói Ágnes, Salgótarján, 1987, 61–89.

³⁶ Octavian Comanici: *Monografia satului Venetia*, 301. București, Biblioteca Academiei, Manuscrise, A 2720.

ha az ember örökké csak áldozat. Szüleim soha nem láttak vidámnak. Mennyit szenvedett apám, és mi mindenem ment keresztül [...] testvéremet hét évre bezárták, üldöztek, a sors nem nagyon kímélt.”³⁷ Fejtő Ferencnek – 1989-ban – azt mesélte el, hogy apját az első világháború alatt Sopronba internálták, anyját Kolozsvárra.³⁸ De ennél a mulandó rossznál súlyosabban nehezedett a családra valamiféle lelki teher. Az 1960-as években testvérének írt leveleiben családi átokról, pontosabban „balszerencsé”-ről értekezett, és arról, hogy a melankólia „ízét és mérget” anyjuk „adta át nekünk”. Családi örökség az, hogy mindig is „unzufrieden voltam és vagyok”.³⁹ „A megfáradtság családom sajátossága” – írta Constantin Noicának 1979-ben.⁴⁰

Mégis, Cioran gyermekkorra boldog volt, nagyon boldog. Tízéves koráig élhetett „ebben az átkozott és csodálatos Resináron” – ahogy egyik gyermekkori játszópajtásának szülőfaluját jellemezte.⁴¹ Mert „ha a szónak: paradicsom van értelme, akkor az életem e korszakára illik” – vallotta bátyjának 1971-ben.⁴² „Ha szomorú gyermekkorom lett volna, sokkal derűsebb gondolataim támadtak volna. De mindig is éreztem a különbséget gyermekkorom és a között, ami utána következett. Ez, valamiféleképpen, belülről szétrombolt engem” – nyilatkozta 1978-ban, amikor a gyermekkor már számára valamiféle preegzisztenciának tűnt, előéletnek.⁴³ Pedig nemcsak szomorú volt, hanem félt is. Még 1972-ben is beleborzongott a görög katolikus templom melletti elhagyott kis temető látványának emlékébe.⁴⁴ Otthonosabban érezte magát az ortodox temető melletti családi gyümölcsösben. A temető mellett koponyákkal futballozott. „Barátja” volt a sírásó. Ez a halálélmény meghatározta létélményét. 1986-ban úgy vélte, hogy ezek „a temető melletti évek biztos hatottak tudatalattimra. A halállal való eme közvetlen kapcsolat tudat alatt hatott”⁴⁵ – aforisztikusan fogalmazva, kb. 30 év múltával ilyenformán:

„Gyermekkoromban pajtásaimmal azon szórakoztunk, hogy elnézzük munka közben a sírásókat. Néha szereztünk egy koponyát, rugdostuk, mint a futball-labdát. Tiszta öröm volt, nem csorbították gyászos gondolatok.

Hosszú évekig papok közt éltem, akik ezerszer és ezerszer adták föl az utolsó kenetet, de eggyel se találkoztam, aki félt volna a haláltól. Csak később értettem meg, hogy egyetlen holttest szolgálhat valamelyest tanulsággal: az, amely bennünk készülődik.”⁴⁶

A „reménytelenség válsága” akkor adatott meg, amikor 1921-ben Nagyszebenbe vitték, a líceumba. Panzióba adták két idősebb osztrák hölgyhöz. Kedvesek voltak, de azért neki és román társainak nemegyszer azt mondták, jobb

³⁷ *Convorbiri*, 275.

³⁸ *Convorbiri*, 219.

³⁹ Liiceanu: *Itinerariile*, 136.

⁴⁰ Uo. 137.

⁴¹ Uo. 140.

⁴² Uo. 137.

⁴³ *Convorbiri*, 36.

⁴⁴ Liiceanu: *Itinerariile*, 138.

⁴⁵ *Convorbiri*, 155.

⁴⁶ Cioran: *A bomlás*, 32.

lett volna, ha a hegyekben maradnak, annyira neveletlenek. Cioran ezt még 60 év távlatából sem tagadta. Fejtő Ferencnek elmesélte, hogy nővére meghalt, „mi gyerekek elhallgatunk egy pillanatra, de amikor kiment azt ajtón, harsány hahotázásban törtünk ki. Ezt azért mondom el, hogy lássa, milyen volt a színvonalunk. (...) A hegyek magányos világából szálltunk le a városba.”⁴⁷ És itt a városi világban aztán „nem vonzottak, csak a könyvtárak és a kuplerájok” – írta Noicának 1975-ben.⁴⁸

Tizenöt éves korától olvasott rendszeresen filozófiát. Fennmaradt egy jegyzetfüzete is, többek között Diderot-, Balzac-, Eminescu-, Tagore-, Szolovjev-, Dosztojevszkij-, Flaubert-, Schopenhauer-, Nietzsche-idézetekkel.⁴⁹ A régi egyházi könyvek iránti meg-megújuló érdeklődését otthonról hozta. Ő maga nem említette, és életírói sem, hogy otthon még őriztek egy quodlibetszerű kéziratot a XIX. század elejéről. Címe: *Carte de gluma, Viccek könyve*. Valójában különböző verseket és történeteket tartalmazott. Ma a nagyszombeni Román Ortodox Érsekség könyvtárában található. Talán ez lehetett gyermekkorának egyik első könyve – misztikusnak tűnő cirill írással. Igaz, az olvasás szenvedélyében a nagy lélegzetű műveket szerette. Cél nélkül olvasott, ám mégis valami cél csak vezette. „Éveken keresztül – vallotta Constantin Noicának 1975-ben – csak olvastam, hogy megszabaduljak a felelősségtől. Naponta órákon keresztül csak olvastam. Természetesen semmi közvetlen hasznot nem húztam az egészből, hacsak nem sikerült magamban azt az illúziót táplálnom, hogy valamit csinállok. Kevés ember falt annyi könyvet, mint én.”⁵⁰

A kuplerájba pedig első szerelmi csalódása vezette. Még a gimnáziumban történt az, ami „hosszú évekre meghatározta magatartásomat”. Filozófiával foglalkozott, és szerelmes volt egy lányba, egyik iskolatársába. Félénk volt, nem mert közeledni hozzá. Viszont mit lát egyszer a városi parkba, amikor nevetgélés verte fel filozófiai könyvéből: a szeretett lányt, amint az osztály által megvetett Tetű nevű alakkal incselkedett. „Még ötven év távolából is tökéletesen emlékszem, mit éreztem akkor. Lemondok a részletekről. A fontos az, hogy megesküdtem: végeztem az »érzelmekek«-kel. Így lettem makacs bordélylátogató.”⁵¹ Hogy aztán a nemibetegség-romantikában tetszelegjen, abban, hogy sikerült összeszedni valamit, pontosabban azért panaszkodott, hogy nem sikerült.

⁴⁷ *Convorbiri*, 217.

⁴⁸ Liiceanu: i. m. 141.

⁴⁹ Liiceanu: i. m. 140.

⁵⁰ Liiceanu: i. m. 141.

⁵¹ Cioran: *Exerciții de admirație*, Buc. 1993.166.